

HET MEYER-HAUS. BERGE HEEFT ZIJN HOLLANDGANGERSMUSEUM

Kees Otter

Al voor 1800 werd de Zijpe regelmatig bezocht door stoffenhandelaren, afkomstig uit de omgeving van Osnabrück in Duitsland. Zij trokken langs de boerderijen met de geweven en gebreide textielwaren, die in het thuisland in huisnijverheid waren vervaardigd, en probeerden deze aan de boerinnen in onze polder en omgeving te slijten. Zij werden in de regel aangeduid als 'lappiespoepen'. Zij trokken met hun 'poepezak' op de rug te voet van boerderij naar boerderij. De producten die zij verkochten waren van uitstekende kwaliteit, waardoor zij in de loop der jaren een goede markt wisten te veroveren. Vooral de wollakenstof die zij aanboden was hier zeer in trek. In de streek waar zij vandaan kwamen werden schapen gehouden en vlas geteeld. De wollakenstof was geweven van wol- en vlasvezelgarens, waarbij de wol nog enigszins vet was gehouden. In ons winderige kustklimaat was deze stof vooral populair onder boeren en zeelieden. Het is merkwaardig dat een aantal lappiespoepen uit het dorp Berge, dat ongeveer 60 kilometer ten oosten van Emmen ligt en 40 kilometer ten noorden van Osnabrück, in de Zijpe neerstreek en daar zijn sporen naliet. Als hun welstand het op een gegeven moment toeliet begonnen zij een winkeltje in een van de Zijper dorpen en als het hen nog beter ging, trokken zij naar de steden van Noord-Holland. Enkele bekende familienamen van deze Berger stoffenhandelaren zijn: Meijer, Köster, Stöve, Niestadt en Wilbers.

Gerhard Lucas Meyer

Er hebben zich in de loop der tijd verschillende leden van de familie Meyer in de Zijpe gevestigd, in Burgerbrug, Sint Maartensbrug en Oudesluis. In 1822 trok Johann Gerhard Meyer met zijn vrouw Anna Margarethe naar de Zijpe en opende in Burgerbrug een textielwinkeltje. Zij woonden in een huisje aan de Grote Sloot waar het echtpaar 4 kinderen kreeg. Het gebeurde wel dat er soms 6 volwassenen en 4 kinderen in de kleine woonruimte waren ondergebracht. De jongste zoon, Gerhard Lucas, werd geboren op 6 mei 1830. Deze jongen zou na zijn lagere schooltijd in Burgerbrug later in Duitsland gaan studeren en een belangrijk man worden. In zijn vorig jaar verschenen

biografie vertelt hij over zijn jeugd in Burgerbrug: "De gemeente Zijpe, waarin wij woonden, is wel een van de laagst gelegen delen van Noord-Holland. Ongeveer 10 minuten van Burgerbrug ligt het grote Noord-Hollandskanaal, dat van Den Helder naar Amsterdam voert en op de grootste zeeschepen van die tijd was berekend. De grote zeeschepen die dagelijks, door paarden getrokken, langzaam door het kanaal passeerden, vormden een merkwaardige aanblik in het anders zo monotone landschap, dat door de duinen in het westen op een eigenaardige manier werd begrensd." Even verder schrijft hij: "Door de scherpe ruwe zee-

Het Meyer-Haus klaar voor de officiële opening.

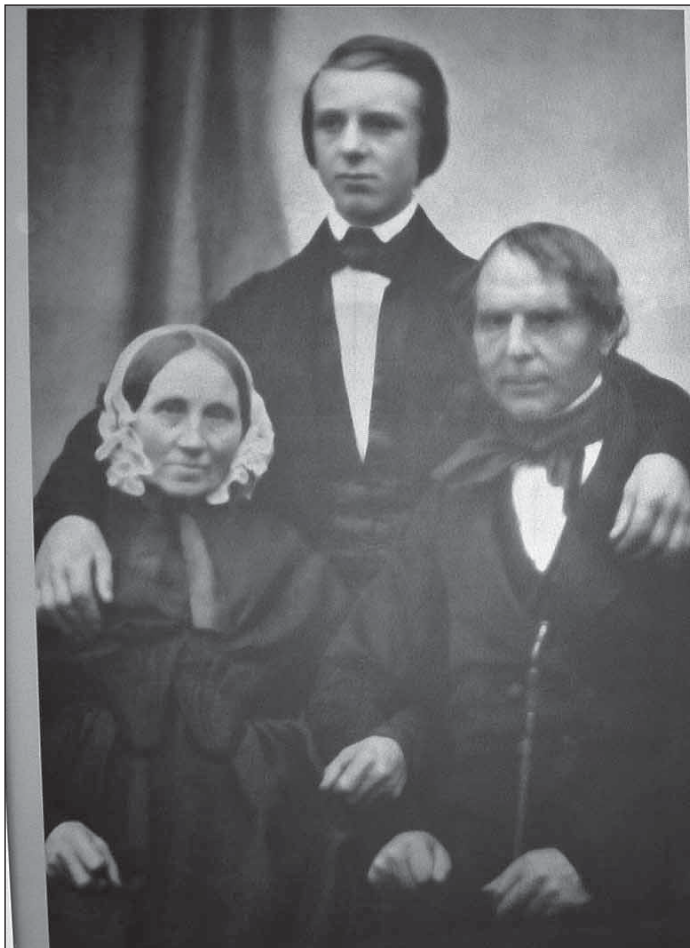
wind kunnen bomen alleen maar groeien in de luwte van de huizen. Zij worden dan ook nooit hoger dan de huizen die hen beschutting bieden. Het door kanalen en sloten rechthoekig doorsneden land bestaat uit alleen maar groene weiden, waarin op gezette afstanden langs de wegen keurig geschilderde boerderijen liggen.”

Over zijn schooltijd in Burgerbrug het volgende: “Het godsdienstonderwijs stelde niet veel voor, de kinderen kregen teksten uit de bijbelse geschiedenis als lees- oefening. Schrijven en rekenen werd echter op een zeer effectieve manier geleerd. Toen ik 11 jaar was kon ik al tweede- en derdemachtswortels trekken*. De school had ongeveer 80 tot 100 leerlingen en was betrekkelijk ruim, maar ’s winters erg koud. In het midden van het lokaal stond een niet zo grote ronde kachel die wij kinderen ’s ochtends moesten aanmaken. De onderwijzer, meester Jan Rampen, was een voortreffelijke schoolmeester aan wie ik altijd met bewondering heb teruggedacht. Hij was klein en had rechts een klompvoet, maar hij wist in school goed orde te houden. Het deed niet in het minst afbreuk aan zijn autoriteit dat hij ook nog dorpsbarbier was en iedere zaterdag tijdens de schooluren de boeren hun stoppelbaard afschoor.”

De moeder van Gerhard Lucas miste haar familie steeds meer en wilde het liefst terug naar Duitsland. In 1841 verhuisde het gezin daarom naar Berge, waar

vader Johann Gerhard Meyer weer in de weverij ging werken die zijn broers eerder hadden opgezet. Gerhard Lucas kon goed leren en kreeg in Berge vier jaar onderwijs in een particuliere school. De zware industrie in Duitsland kwam in die jaren al flink tot ontwikkeling. De jongen had belangstelling voor techniek en besloten werd dat hij een technische opleiding zou mogen volgen aan het Polytechnikum (later de Technische Hogeschool) te Hannover. Op 15-jarige leeftijd trok hij naar die grote stad om te gaan studeren. Het noodlot wilde echter dat hij zijn studie voortijdig moest afbreken en dus niet met een diploma kon afsluiten. Hij kwam tijdelijk weer in de weverij van zijn vader te werken. Door de toenemende concurrentie van de Pruisische machineweverijen werd in 1853 besloten de handweverij te verkopen. Gerhard Lucas werd kort daarna mede-eigenaar van een chemisch fabriekje bij Osnabrück, dat niet erg winstgevend bleek te zijn. Door allerlei onderlinge meningsverschillen stapte zijn compagnon na twee jaar op, waarna Gerhard Lucas het bedrijf in korte tijd reorganiseerde en weer rendabel wist te maken. Hij had inmiddels zijn aanstaande vrouw leren kennen. Zij wilden trouwen zodra de woning boven het kantoor van het bedrijf klaar zou zijn. Hun plannen werden echter wreed verstoord, doordat er naast de fabriek een brand uitbrak die oversloeg en hun hele bezit in de as legde. Gelukkig werd de schade door de verzekering gedekt. Zij trouwden

Gerhard Lucas Meyer met zijn ouders. De begeleidende tekst rechts is in het Duits en het Nederlands.

Gerhard Lucas Meyer

wurde am 6. Mai 1830 in Burgerbrug (Niederlande) geboren. Seine Vorfahren stammten vom Meyerhof in Menslage. Als abgehender Bauernsohn kam sein Urgroßvater auf „Hinrichs Stelle“ in Dalvers. Sein Vater, Johann Gerhard Meyer, betrieb mit den Halbbrüdern eine Handweberei in Berge. Die hergestellten Woll-Laken und Leinestoffe wurden hauptsächlich im Wanderhandel in die Küstenregion von Nordholland abgesetzt. Im Jahr 1822 zogen die Eltern von Gerhard Lucas Meyer ganz in das Poldergebiet Zijpe, um den Verkauf zu fördern. Sie kehrten aber 1841 mit der Familie wieder nach Berge zurück. Nach dem Studium an der polytechnischen Schule in Hannover leitete Gerhard Lucas Meyer zunächst den Familienbetrieb und machte sich 1853 dann mit einer chemischen Fabrik in Osnabrück-Haste selbstständig. 1857 heiratete er Emilie Schimmelpfeng und das Paar zog nach Celle. Hier wurde er Teilhaber in einem angesehenen Landproduktehandel. Seine wirtschaftliche Kompetenz zeigte er in den folgenden Jahren insbesondere in der Beratung von verschiedenen Unternehmen. Fünf Jahre nach der Gründung der „Aktiengesellschaft Ilseder Hütte“ trat er 1863 in deren Verwaltungsrat ein. Unter seiner Führung wurde die Hütte in den Folgejahren zu einem Großunternehmen ausgebaut und der Region wichtige wirtschaftliche Impulse verliehen. Gerhard Lucas Meyer war Mitglied im Deutschen Nationalverein und vertrat die nationalliberale Partei in der Ständeversammlung des Königreichs Hannover bis zu dessen Annexion durch Preußen 1866. Später gehörte er dem preussischen Provinziallandtag und zeitweise den Landessynoden der evangelischen Kirche an. 1901 wurde er auf Lebenszeit in das preussische Herrenhaus (1ste Kammer des Parlaments) berufen. Neben seinen Leistungen als Montanindustrieller verbinden sich mit seinem Namen viele soziale Initiativen. Er starb am 30. Dezember 1916 in Hannover.

Gerhard Lucas Meyer werd op 6 mei 1830 in Burgerbrug (Nederland) geboren. Hij stamde af van de „Meyerhoeve“ in Menslage. Zijn overgrootvader kwam als afgaande boerenzoon op de „Hinrichs hoeve“ in Dalvers. Zijn vader, Johann Gerhard Meyer, dreef samen met zijn halfbroers een handweverij in Berge. De geproduceerde wollen lakens en linnenstoffen werden voornamelijk door handelsreizigers in de kustprovincies van Noord-Holland verkocht. In 1822 verhuisden de ouders van Gerhard Lucas Meyer naar het poldergebied Zijpe, om daar de verkoop te bevorderen. Ze keerden echter in 1841 met het gezin terug naar Berge. Na zijn studie aan de polytechnische school in Hannover leidde Gerhard Lucas Meyer allereerst het familiebedrijf en begon in 1853 zelfstandig met een chemische fabriek in Osnabrück-Haste. In 1857 trouwde hij met Emilie Schimmelpfeng en zij verhuisden naar Celle. Hier werd hij compagnon in een bedrijf van aanzien in landbouwproducten. Zijn economische capaciteiten toonde hij in de daarop volgende jaren vooral in de advisering aan verschillende bedrijven. Vijf jaar na de oprichting van de naamloze vennootschap „Ilseder Hütte“ kwam hij in 1863 in de raad van bestuur. Onder zijn leiding werd „die Hütte“ in de daarop volgende jaren tot een grote onderneming uitgebreid en kreeg de regio belangrijke economische impulsen. Gerhard Lucas Meyer was lid van de Duitse Nationale Vereniging en vertegenwoordigde de nationale liberale partij in de Nationale Vergadering van het Koninkrijk Hannover tot de annexatie door de Pruisen in 1866. Later was hij lid van het Pruisische provinciale parlement en van tijd tot tijd van de provinciale synode van de Evangelische kerk. In 1901 werd hij voor het leven lid van het „Pruisische Herrenhaus“ (= 1e kamer van het parlement). Naast zijn verdiensten in de mijn- en staalindustrie is zijn ook naam verbonden met vele sociale initiatieven. Hij overleed op 30 december 1916 in Hannover.

en verhuisden naar de stad Celle waar Gerhard Lucas medefirmant werd in een firma die handelde in wol, bijenwas en honing. Dat was in 1857. In Celle werd hij na verloop van tijd een geziene figuur die al spoedig bekend stond om zijn goed ontwikkelde bedrijfstechnische en economische inzicht. Vaak werd hem om advies gevraagd als er in bepaalde ondernemingen problemen waren ontstaan. Zo ontstond er in 1863 een crisissituatie bij het nog maar kort in gebruik zijnde hoogovenbedrijf te Ilsede, waarbij de hulp van Gerhard Lucas werd ingeroepen. Hij was toen 33 jaar en stond op dat moment – misschien zonder het te beseffen – aan het begin van een glanzende carrière in de metaalindustrie. Onder zijn leiding is het desbetreffende bedrijf weer tot bloei gekomen en verder uitgegroeid. In 1868 werd hij zelfs tot algemeen directeur van de onderneming gekozen. Hij is ook onder meer de initiatiefnemer geweest tot de bouw van de aangrenzende staalfabrieken en walsen in Peine, waar profielstaal zoals spoorstaven en zware profielbalken werden gewalst. Gerhard Lucas had een druk leven en hij heeft na de genoemde brand nog veel tegenslagen gekend. Zijn vrouw, van wie hij zeer veel hield, stierf kort na hun zilveren bruiloft. Van de 7 kinderen die het echtpaar kreeg, zijn er 3 kort na de geboorte aan hersenvliesontsteking overleden. De enig overgebleven dochter, die met een arts was getrouwd, stierf op 28-jarige leeftijd – evenals haar moeder vijf weken eerder – aan tbc. Het voert te ver om hier zijn hele levensloop tot in detail te beschrijven. Gerhard Lucas Meyer werd in zijn latere leven veelvuldig onderscheiden. Hij was ereburger van de steden Peine en Celle. Op 80-jarige leeftijd werd hij nog benoemd tot eredoctor aan de Technische Hogeschool van Hannover. Het is duidelijk dat hij voor de streek waar hij werkte van grote betekenis is geweest. Hij stierf in 1916 in Hannover op 86-jarige leeftijd.

Het Meyer-Haus

Midden in het plaatsje Berge staat nog altijd het pand dat de vader van Gerhard Lucas Meyer na zijn terugkeer uit de Zijpe in 1830 naast zijn woning had laten bouwen. Hierin was de weverij van de familie indertijd gevestigd. Door een initiatief vergezeld van een donatie van mevrouw Anna Margret Janovicz-Meyer, een kleindochter van Gerhard Lucas Meyer, heeft men nu het historische pand gerestaureerd en ingericht als een museum dat geheel gewijd is aan de vroegere 'Hollandgang' vanuit Berge. De Hollandgang omvat niet alleen de stoffenhandelaren die naar ons land trokken, maar ook de vele (gras)maaiers, turfstekers en degenen die aanmonsterden op onze koopvaardischepen en walvisvaarders.

Het museum pand was eigendom van de Kreissparkasse Bersenbrück die er direct naast is gevestigd. De bankdirectie heeft het pand voor onbepaalde tijd voor een symbolisch lage huur beschikbaar gesteld. Met inzet van een aantal enthousiaste vrijwilligers en nog enkele sponsoren kwam een fraai museum tot stand. Veel Berger families stelden expositiemateriaal beschikbaar en ook het Zijper Museum kon iets uit de Niestadtcollectie bijdragen. De inrichting is keurig verzorgd met onder meer tekstpanelen die zowel in het Duits als in het Nederlands uitleg geven.

Het Meyer-Haus werd op 25 april jl. feestelijk geopend in aanwezigheid van de bejaarde mevrouw Janovicz-Meijer en vele andere genodigden, waaronder Jos Kaldenbach en Truus Schoehuijs uit Alkmaar en schrijver dezes. Jos Kaldenbach heeft zich verdiept in de Hollandgang en houdt regelmatig lezingen over dit onderwerp. Hij is al enige malen als gastspreker uitgenodigd geweest op onze ledenvergaderingen. Truus Schoehuis was aanwezig als voorzitter van de genealogische vereniging Hollands Noorderkwartier en omdat de Meyers zaken deden in Alkmaar. Tevens doet zij

Mevrouw Janovicz-Meyer (midden) was bij de opening aanwezig

onderzoek naar haar voorouders (Schohaus) die oorspronkelijk uit Bippen kwamen, een dorp dat enkele kilometers van Berge is verwijderd.

Tenslotte

Het was een interessante ervaring om aanwezig te zijn bij de opening van het Meyer-Haus. Het viel ons op dat de geschiedenis van de Hollandgang in Berge nog steeds leeft en dat de Zijpe daarin toch een belangrijke rol heeft gespeeld. Dat bleek ook nog eens toen kinderen voor het museum op de klanken van een accordeon en een gitaar een rondedans maakten en daarbij een eeuwenoud liedje over de Hollandgangers zongen.

* Dit is opmerkelijk. Zou de jongen zo'n intelligente leerling zijn geweest dat meester Jan Rampen hem misschien al rekenwerk van de middelbare school liet maken?

Geraadpleegde literatuur:

P. Dekker, Westfaalse stoffenhandelaren in de Zijpe, Schipluiden 1983;
Adolf Stöhr, Gerhard Lucas Meyer (Vater der Ilseder Hütte), Erfurt 2008.